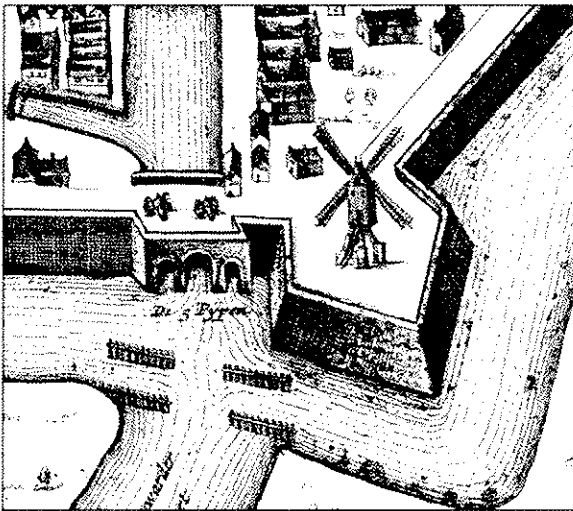

Koren- en pelmolen Zeldenrust

De koren- en pelmolen Zeldenrust in Dokkum is een achtkante monnikmolen met stelling en werd gebouwd in 1862. De dwingers van de vestingwerken zijn prachtige plaatsen om, hoog boven de bebouwing van de stad, molens neer te zetten. De molens De Hoop en Zeldenrust worden daarom ook wel walmolens genoemd. Het zijn de laatste van de vijf molens die vroeger op de wallen stonden. In de omgeving van Dokkum zijn na 1900 liefst 12 molens verdwenen!

De Zeldenrust werd vroeger de Driepijpstermolen genoemd, naar de brug met drie pijpen, die vroeger was waar nu de Witte Brug is. De Driepijpstermolen en de Hanspoortstermolen waren standaardmolens en werden in de achttiende

De Driepijpstermolen op een oude kaart van Dokkum (Blaeu-1649).

eeuw vervangen door modernere stellingmolens.

In 1840 ging de Hanspoortmolen door brand verloren en verdween voorgoed uit het stadsbeeld. In het jaar 1861 trof dezelfde ramp de Driepijpstermolen: molenaar Jan P. Buwalda moest machteloos toezien hoe zijn molen tot de grond toe afbrandde...

Al in hetzelfde jaar vroeg J.M. Bakker uit Ouderkerk aan de gemeenteraad of hij op het bastion bij de voormalige Driepijpen een nieuwe molen mocht bouwen. Omdat er voor alle bakkers in de stad nog maar één korenmolen was, gaf de raad toestemming. Molenmaker F. van

Delden bouwde toen voor 9400 gulden een nieuwe 'Wind-, Pel-, Rogge- en Weitemolen', die in 1862 de naam 'Zeldenrust' kreeg. De molen werd ook wel de 'Bakkersmüne' genoemd, of gewoon nog altijd 'Trijepypstermüne'...

In de 17e eeuw bepaalden vooral de molens het stadsgezicht van Dokkum (Schootanus-1664).

Molenaar Bakker heeft lang plezier van zijn nieuwe molen gehad: hij werd liefst 81 jaar en overleed in 1912. Na zijn dood zetten zijn zonen het bedrijf voort tot 1921. Na de molenaars Lukas Jan Graver en Jan Boomgaardt kwam de molen in 1952 in het bezit van Johan van Tilburg uit Nieuw Weerdinge.

Oude tekening van de molen van H.E. Roodenburg.

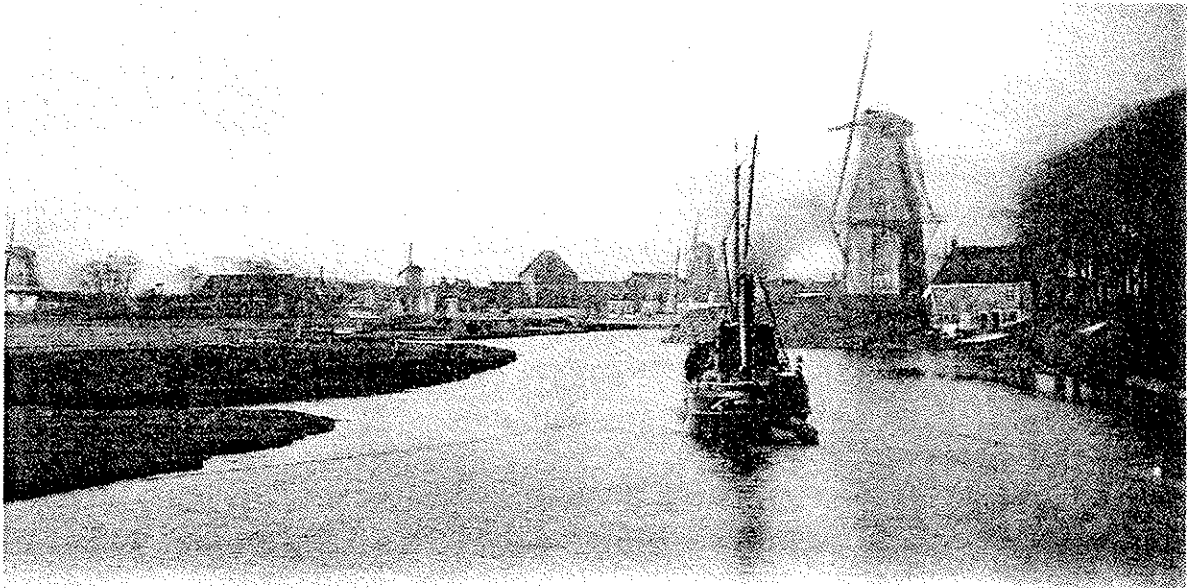
Het waren echter moeilijke tijden voor de molenaars. Men kon niet op tegen de meelfabrieken,

waar met machines gemalen werd. Daarom werden de roeden voorzien van zogenaamde Ten Have-kleppen en een fok. Hierbij werd de wijk voorzien van een gebogen bord, dat voor extra trekkracht zorgde, waardoor de Zeldenrust sneller en vaker kon draaien...

Toch kon Van Tilburg de molen niet goed onderhouden en raakte de Zeldenrust in verval. Een groep Dokkumers richtte toen het Molenfonds op en de gemeente Dokkum kocht de molen. Met behulp van Molenfonds, Rijk en Provincie werd de molen gerestaureerd. In 1969 was het werk klaar en kregen de molenaars Broekema (van De Hoop) ook het wind- en maalrecht van de Zeldenrust.

In 1995 werd de molen opgeknapt door de Stichting Monumentenbehoud Dongeradeel. Zo heeft Dokkum nog steeds twee werkende molens op haar bolwerken staan.

De Zeldenrust rond 1915 met drie andere molens op de achtergrond.

Dokkum

Foto en Uitsnee: W. J. Heerlinga, Dokkum

Koren- en pelmolen De Hoop

De koren- en pelmolen De Hoop in Dokkum is een monnikmolen met stelling en werd gebouwd in 1849, zoals de op het rietdek aangebrachte cijfers duidelijk aangeven.

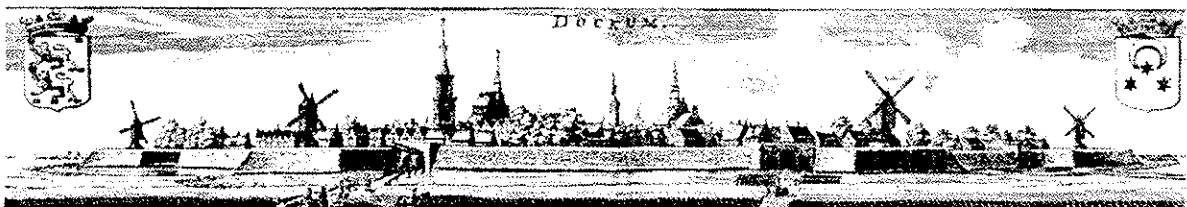
De wieken van De Hoop hebben een vlucht van 22,75 meter: daarmee is dit één van de grootste molens in Dongeradeel.

De Hoop is nog steeds in bedrijf en wordt al drie generaties lang bemalen door leden van de familie Broekema. Zij zijn ook de molenaars van de Zeldenrust, een paar honderd meter verder op het Baantjebolwerk. In de molen is nu een dierspecialzaak met nadruk op voeders gevestigd, waardoor sommige delen van de molen voor winkel en opslag gebruikt worden.

De molens De Hoop en Zeldenrust, die zo'n opvallende plaats innemen op de bolwerken, zijn de laatste van de vijf molens die Dokkum op de wallen rijk was. De dwingers van de vestingwerken waren prachtige plaatsen om, hoog boven de bebouwing van de stad, die molens neer te zetten. In de zestiende eeuw bevond zich op of bij vijf dwingers rond Dokkum een zogenaamde standerdmolen. Alleen in de luwte van de stad, op de oostelijke dwinger aan het Zuiderbolwerk, stond geen molen.

Standerdmolens zijn oude korenmolens, waarvan de romp op een onderstel stond en de hele kast in de wind gedraaid werd.

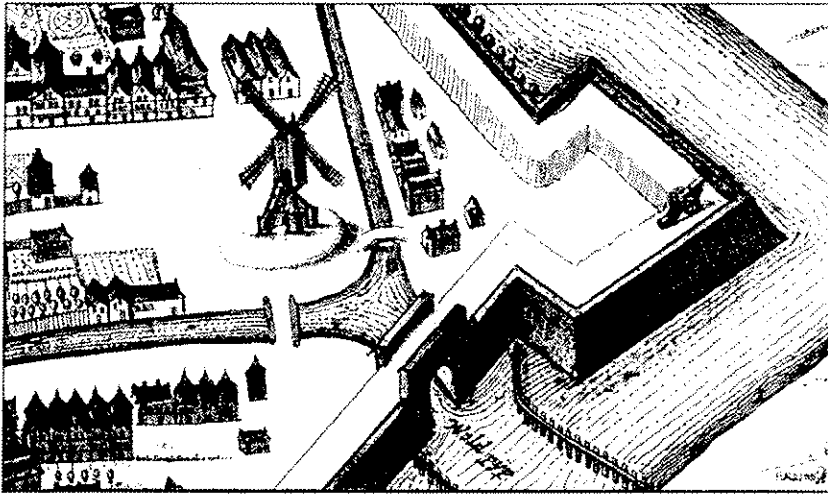
In de 17e eeuw bepaalden vooral de molens het stadsgezicht van Dokkum (Schotanus-1664).

In 1708 werd de molen 'op de dwinger achter het klooster' afgebroken. In 1760 luidde de doodsklok voor de molen op de dwinger bij de Aalsumerpoort.

De drie andere molens, de Grote Molen (nu De Hoop), de Driepijpstermolen (nu Zeldenrust) en de Hanspoortstermolen hebben zich beter weten te handhaven. De Driepijpstermolen en de Hanspoortstermolen werden in de achttiende eeuw vervangen door modernere stellingmolens.

De Grote Molen staat nog op de Schermersweide op een oude kaart van Dokkum (Blaeu-1649).

De Grote Molen heeft zijn oude vorm behouden tot 1840. In de loop der tijden was de molen van de Schermersweide, aan de voet van het bolwerk, verhuisd naar het bastion zelf. Mogelijk is dat in 1732 gebeurd, want dan is er in de door P. Smedema geschreven 'Kronike van Dokkum' sprake van 'de Nieuwe Grootte Rogmolen'. In 1840 ging de Hanspoortmolen door brand verloren en verdween daardoor voorgoed uit het stadsbeeld. Pogingen van de molenbouwer Gerrit P. de Boer om op dezelfde plaats een nieuwe molen te bouwen werden door omwonenden van de Hanspoortdwinger tegengehouden. Ongeveer in dezelfde tijd liet het raadslid G. Sinia de toen in zijn bezit zijnde Grote Molen afbreken. Sinia verkocht de grond in 1849 aan Gerrit P. de Boer die op die plaats eindelijk zijn eerdere plannen kon uitvoeren. Hij bouwde daar in 1849 de stellingmolen 'De Hoop'.

De molen is eigendom geweest van de molenaars Dijkstra, Banga en Kloosterman, tot hij in 1942 in bezit kwam van de uit Groningerland afkomstige Edo Broekema, de grootvader van de tegenwoordige molenaar, Wijnand Broekema. Zo werd De Hoop in de volksmond bekend als 'de molen van Broekema'.

Om de molen sneller te laten draaien en zo goed mogelijk gebruik te maken van de wind werden er op de roeden een fok en Van Brussel stroomlijnneus gezet en Ten Have-kleppen.

In 1949 werd De Hoop voor de eerste keer gerestaureerd en werd het kruierwerk vervangen door het kruierwerk van een korenmolen uit Uithoorn. Na opknappen in 1960 en 1965 werd deze bijna anderhalve eeuw oude molen in 1995 voor de vierde keer gerestaureerd.

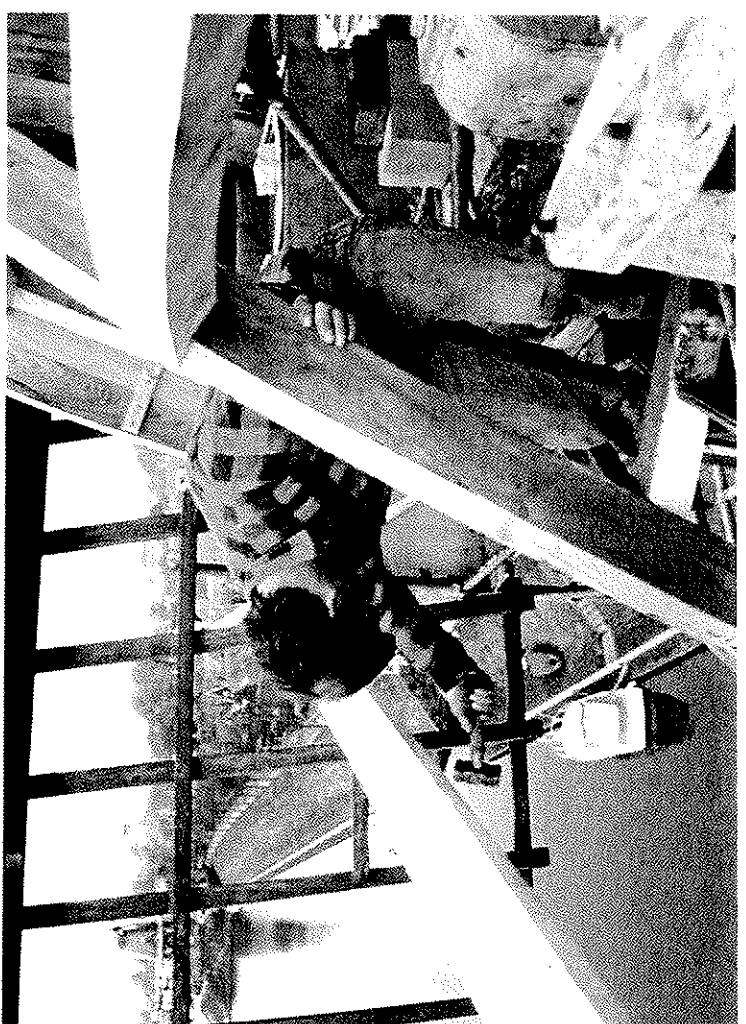
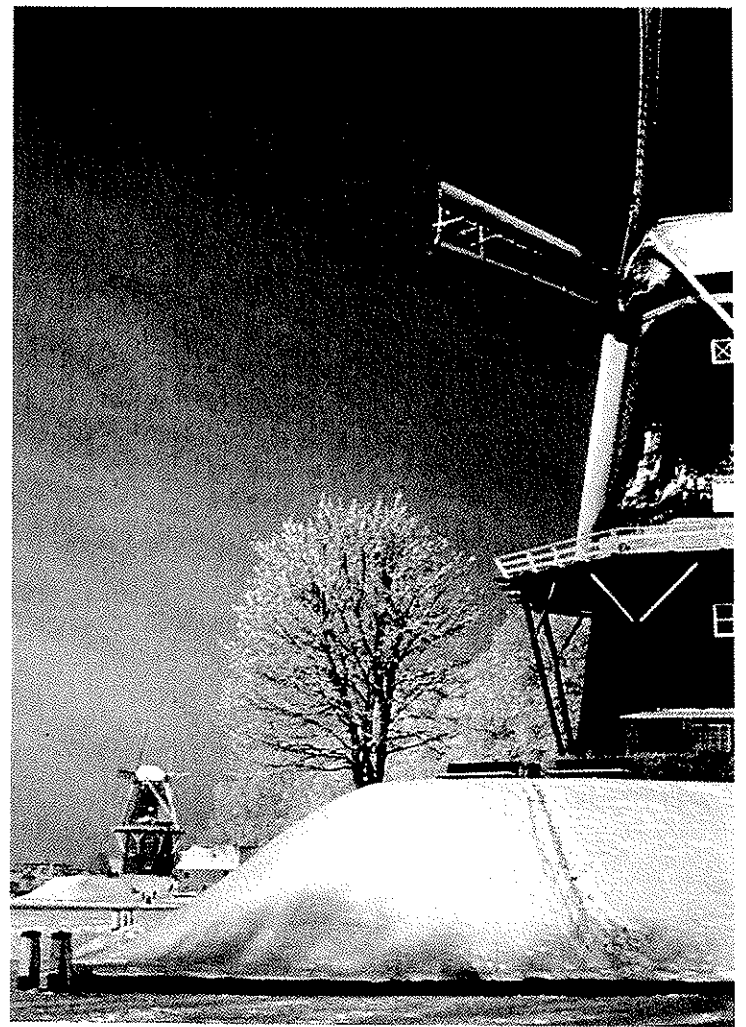

De Hoop voordat de bolwerken opgeknapt werden.

1849

BOUW- en
MONUMENTEN- en
CONSTR. BUREAU
Bouwbedrijf
Th. JELLEMA
A.P. JELLEMA
BUDAARD
T. 05196-2357

De Ropta-molen

Kenne jim de Ropster mûne
 Dy't sa dreech syn rûnten draait?
 Dy't nei't Suden wiist of 't Noarden
 Al mar nei't it wyntsje waait.
 Fiks en feardich mealt er oan,
 Makket stowend moal fan 't koarn
 As er mei syn earmen swaait.

Kenne jim dat lytse terpke
 Dêr't dy hege mûne stiet?
 Dêr't in rook fan âlde tiden
 Oer de jonge hagen giet?
 Ropta's namme, grut en mâns,
 Rêst op't stee hjir de ieuwen lâns,
 En dy harket as in liet.

Kenne jim fan giene tiden
 Wol de wûndre poëzij?
 Kenne jim de bân fan 't foarige
 Oan ús dagen, goed en nij?
 Sjong 't dan út op blide toan:
 Ropster mûne, meal mar oan
 Mei dyn macht fan melodij.

(A.M. Wybenga)

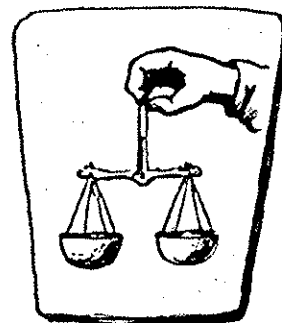

De molen van Ropta staat een eindje buiten Metslawier. Dat is een mooi plekje, want een molen moet veel wind vangen met z'n wieken. Bovendien liggen de dorpen Metslawier, Morra, Lioessens, Oosternijkerk en Niawier vlakbij, want daar woonden de bakkers. De molen is daar in 1836 in opdracht van David Jans Sluiter gebouwd door Romke van der Werf uit Betterwird. Hij werd genoemd naar het Ropta-slot, dat daar vroeger stond.

In 1840 was er een zware storm en de hele molen, een grondzeiler, werd in de gracht geblazen. Daarna werd er een grotere en steviger achtkantige molen gebouwd: een stellingmolen met een stenen onderstuk. Dit was een 'rogmolen' en men kon er gerst malen en pellen. Dat betekent dat de molen graan tot meel kan malen en het vellekje van de gerstkorrels kan raspen of pellen, zodat er gort ontstaat. Vroeger kookten de mensen daar pap van (sûpengroattenbrij).

Boven de ingang werd een steen gemetseld met de woorden:

*Deze molen gesticht in den Jare 1836
 en 20 voet verhoogd in den Jare 1840
 Door D.J. Sluiter en Vrouwe
 Jeltje J. Steenhuiszen
 Voor vriend en vijand sta 'k geheel
 Gods recht beslist een ieders deel*

Bij werkzaamheden voor de bouw van kweekbedrijf "Ropta" in 1962, kwamen de overblijfselen van de Ropta-state tevoorschijn.

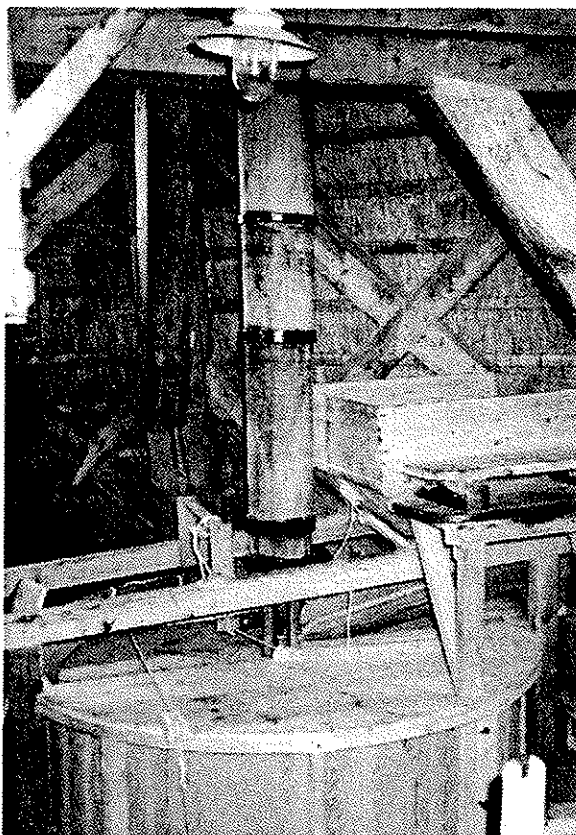
Later zijn er nog andere molenaars op de Ropster molen geweest zoals Sieger Pieter Kits in 1875, Jouke van der Heide in 1885 en Pieter van der Heide in 1928.

In de veertiger jaren gingen de zaken slecht door de opkomst van de meelfabrieken. De pellerij ging vooral na 1945 sterk achteruit, doordat de mensen minder karnemelkse pap aten, waarvoor gort een belangrijk onderdeel vormde. De molen raakte, zoals veel molens, in verval...

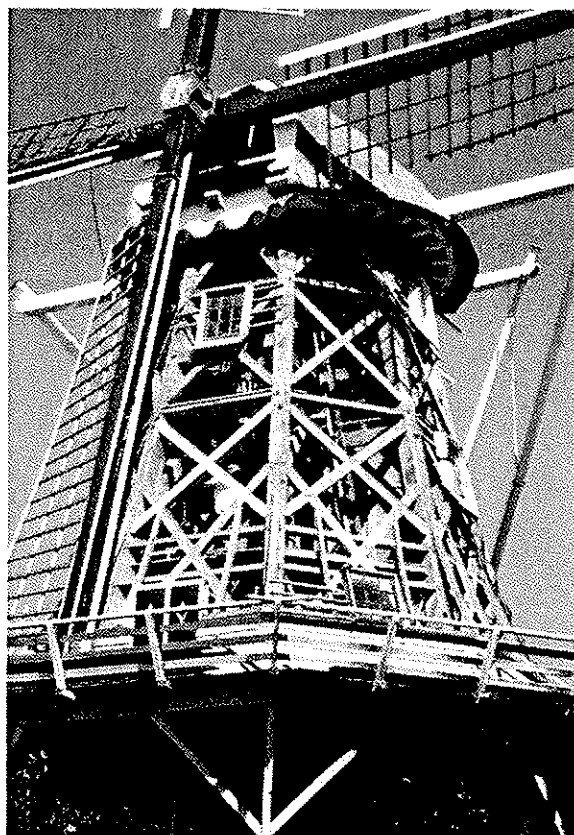

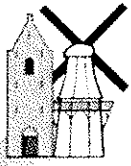
In 1963 heeft de gemeente Oost-Dongeradeel de Ropta-molen gekocht. Hij werd gerestaureerd in 1966 en later nog eens opgeknapt in 1996 en staat nu tussen de gebouwen van het kweekbedrijf Ropta.

De Roptamolen is nog helemaal ingericht als koren- en peilmolen.

Bij de restauratie in 1996 werd het riet op kap en de romp vernieuwd.

Koren- en pelmolen De Eendracht

Van welke kant je ook naar Anjum komt, van verre zie je de Anjumer molen al staan.

Alleen de toren van de Sint Michaëlskerk op de terp steekt ook hoog boven het dorp uit.

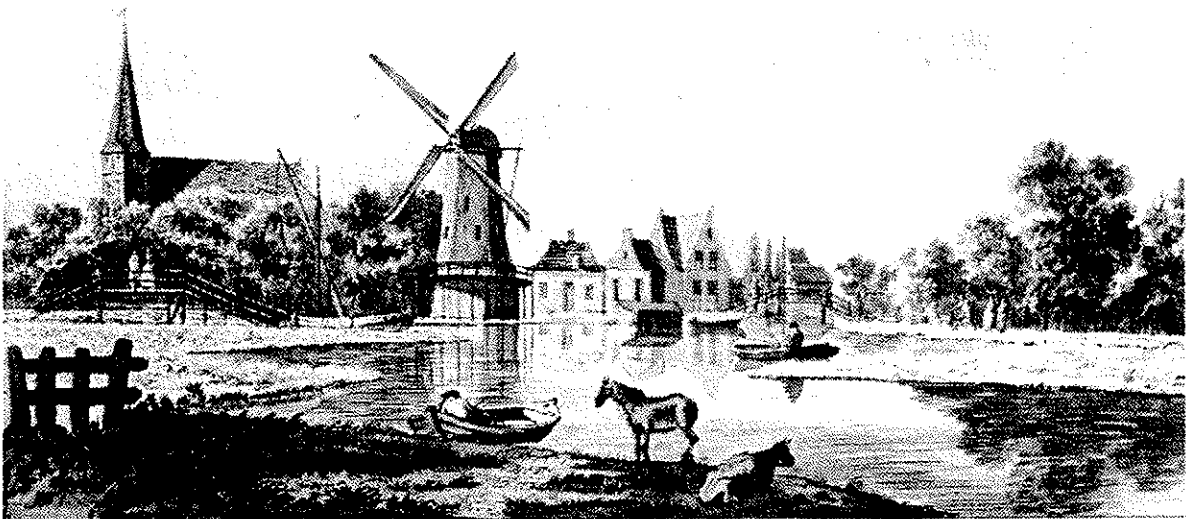
De Eendracht is een achtkante stellingmolen en met zijn 9 meter hoge stelling en zes zolders de hoogste molen van Dongeradeel. De molenwieken hebben een vlucht van 22,10 meter.

Anjum heeft vroeger zelfs twee molens gehad, maar van de houtzaagmolen, die aan de vaart heeft gestaan, is weinig meer bekend dan een oude prent.

Al in het jaar 1500 was in Anjum een rosmolen te vinden, een molen die door twee paarden in beweging gehouden werd. Deze molen stond bekend als 'de gortmolen van Bakker Lambert' en er werd gerst en lijnzaad gemalen. Na verschillende keren van eigenaar en molenaar te zijn veranderd, kwam de molen in 1757 in het bezit van Jan Hommes. Deze liet de onder-tussen zwaar vervallen rosmolen slopen. Op dezelfde plaats liet hij een windmolen bouwen, die dienst deed als rog- en pelmolen tot 1889.

In 1839 kocht Hendrik Rientses Turkstra de molen. De Turkstra's waren bijna 100 jaar lang de molenaars van Anjum!

Anjum in de 18e eeuw (Fries Museum).

Anjum in Costdengeladiel

Op 24 mei 1889 gebeurde er iets heel ergs: tijdens een hevig onweer werd de molen getroffen door blikseminslag! De molen brandde tot de grond toe af... Nog dat zelfde jaar werd begonnen met de herbouw. Het werd echter niet een geheel nieuwe molen. Molenaar Doeke Turkstra kocht onderdelen van twee sloopmolens in Leeuwarden en liet daarmee een koren- en pelmolen bouwen: 'De Eendragt 1889'.

In 1930 werd Ype Dam uit Paesens de molenaar van Anjum. In 1943 kwam de molen in het bezit van Binne Brouwer, die in de molen een 40 PK elektromotor liet aanbrengen om vaker en meer te kunnen malen. Deze Kromhout gloeikopmotor staat nog altijd onder in de molen.

Toch konden de molens niet op tegen de meelfabrieken... In 1965 raakte de molen dan ook buiten gebruik. Goffe Jan Brouwer, de laatste molenaar van Anjum, verkocht de vervallen molen in 1967 aan de gemeente Oost-Dongeradeel. Na een restauratie in 1971-72 werd de magazijnzolder ingericht als expositieruimte. Daar is nu het Anjumer molenmuseum gevestigd. Onder in de molen kwam een VV-kantoor, waardoor de molen vrijwel elke dag te bezichtigen is: het is de moeite waard.

De Eendragt is eigendom van de Stichting Monumentenbehoud Dongeradeel en wordt nog regelmatig bemalen door vrijwilligers. Verder organiseert Stichting 'De Anjumer Molen' allerlei activiteiten rond dit fraaie monument.

De eerste reparatie aan de Eendragt rond 1930.

De Anjumer molen in de veertiger jaren.

Koren- en pelmolen De Hoop

De Hoop is een zogenaamde koren- en pelmolen. Dit betekent dat de molen graan tot meel kan malen en het velletje van de gerstkorrels kan raspen of pellen, zodat er gort ontstaat.

Vroeger kookten de mensen daar pap van (súpengroattenbrij).

Wanneer De Hoop is gebouwd, is niet meer na te gaan. Wel denkt men dat Holwerd al omstreeks het jaar 1400 een korenmolen had. De molen die er nu staat is in ieder geval van voor het jaar 1713. Het is een achtkante stellingmolen.

De gegevens over De Hoop gaan niet verder terug dan tot het jaar 1713, toen de molen bemalen werd door gortmaker Nuttert Symons. In 1718 deed hij het bedrijf over aan Heert Pijters, die tien jaar later plaats maakte voor Harke Sipkes. In 1733 nam Jan Siewerts de molen over en bemaalde hem tot zijn dood in 1752. Zijn weduwe nam de zaken waar voor hun toen nog minderjarige zoon Sijvert Jans, die in 1754 zijn vader opvolgde. Holwerd heeft niet zo lang plezier van hem gehad als molenaar, want in 1764 verkocht hij zijn bezit aan Ids Lieuwes. Deze heeft in ieder geval tot ongeveer 1806 in Holwerd het beroep van molenaar uitgeoefend.

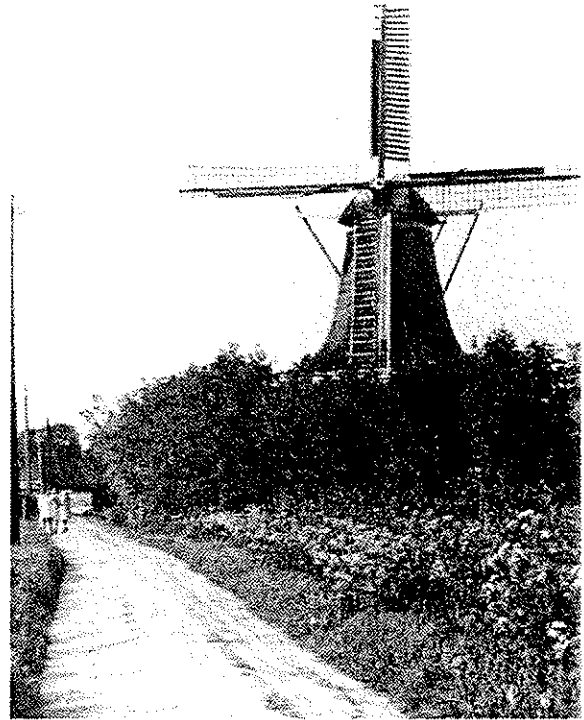

De Hoop met het molenaarshuis en een skútsje in de Holwerdervaart rond 1930.

In het midden van de 18e eeuw 'was het gemaal niet als tevoren' en werkte het bedrijf op 2/3 van zijn kracht. Vermoedelijk zijn toen de rogstenen buiten gebruik gesteld en werkte de molen alleen als pelmolen. In 1750 werden de rogstenen dan ook uit de molen gehaald.

In het begin van de 19e eeuw was Luitje Jans van der Meulen molenaar van Holwerd. Hij overleed in 1826 en zijn weduwe Nieske Kadijk uit Pietersburen zette de zaak voort tot haar dood in 1841. De molen kwam in het bezit van Gerben Willems Hoekstra uit Zwaagwesteinde, die in 1892 werd opgevolgd door zijn ongehuwd gebleven zoon Rein Hoekstra. Deze verkocht de molen in 1909 aan Henricus Hoeksema uit Bierum. In 1948 trok Hoeksema zich op 70-jarige leeftijd uit het bedrijf terug en liet hij de zaken over aan zijn zoon en naamgenoot. Deze bemaalde de molen met zijn zwager Pier Feddema, die was getrouwd met Anna Hoeksema.

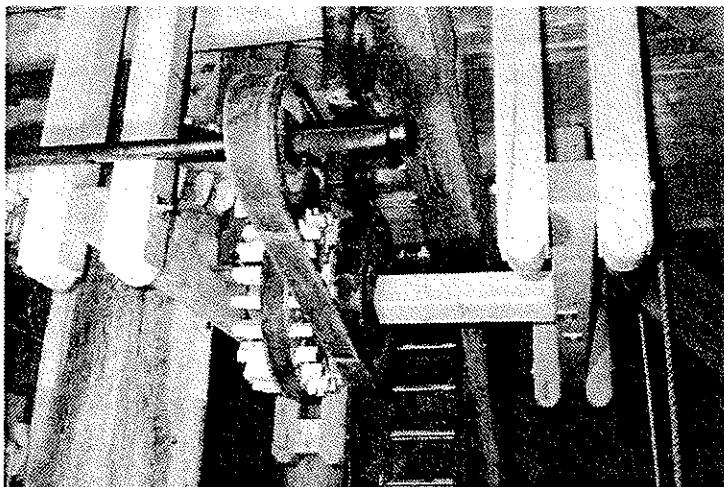

Mooi zomers plaatje van De Hoop vanaf de oude spoorbaan.

In de veertiger jaren gingen de zaken echter slecht door de snelle opkomst van de meelfabrieken, terwijl de pellerij vooral na 1945 sterk achteruitging door het fors teruglopen van het gebruik van karnemelkse pap, waarvoor gort een belangrijk onderdeel vormde. Hoeksema en Feddema zagen dan op den duur ook geen kans meer om hun bedrijf in stand te houden. In 1954 verkochten ze de molen teleurgesteld aan de firma L.O. Hiddema in Holwerd, die hem als opslagplaats gebruikte. De Hoop raakte steeds verder in verval...

Op 25 juni 1963 besloot het gemeentebestuur van West-Dongeradeel om voor 5000 gulden de molen van Hiddema te kopen. Hierdoor bleef de molen, die door de eeuwen heen het dorpsbeeld had gesierd, voor Holwerd behouden.

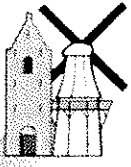
De Hoop is gerestaureerd in 1967, 1971 en 1994 en wordt door vrijwilligers bemalen.

Van 1979 tot 1981 vond een herinrichting van het interieur van de molen plaats, waarbij opnieuw een volledige maal- en pel-inrichting werd aangebracht. Deze molen heeft liefst zes zolders, waar de verschillende maal- en pelwerken staan.

De eigenaar is de Stichting Monumentenbehoud Dongeradeel.

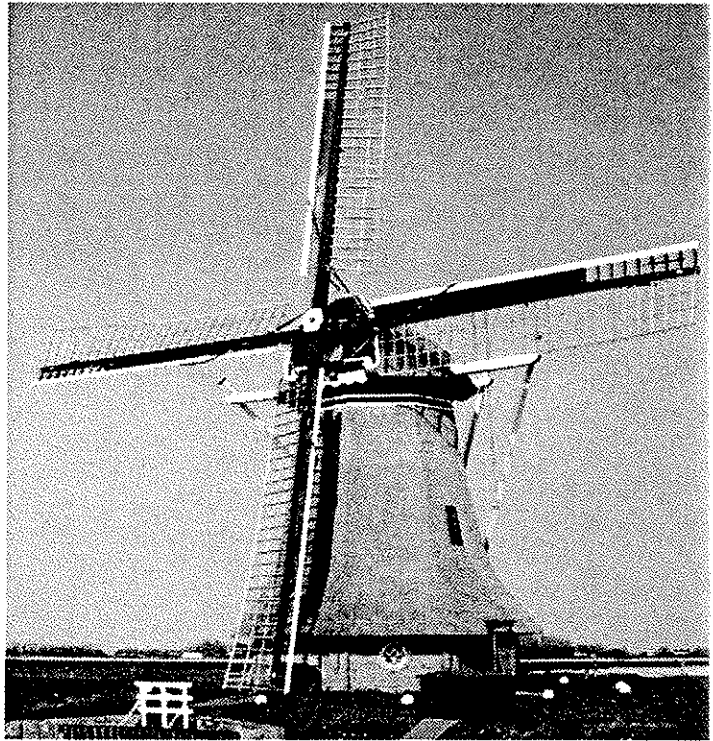
De molen is weer helemaal ingericht als koren- en pelmolen.

Poldermolen De Hantumermolen

Poldermolens leiden een eenzaam bestaan. Dat merk je wel, als je een bezoek brengt aan de Hantumermolen in de polder het Hantumerleech. Hij staat daar als een eenzame wachter in het wijde, vlakke polderland.

Vroeger stonden in deze omgeving veel meer van deze poldermolens. Ze zorgden dat er in de polders niet te veel water kwam. De Hantumermolen bemaalde toen een gebied van wel 480 hectare groot. Nu is dat nog zo'n 100 hectare, maar de molen heeft daar geen enkele moeite mee: het elektrische gemaal naast de molen staat er haast altijd werkeloos bij...

In 1880 werd deze molen gebouwd door molenbouwer Van Wieren uit Janum. Op een gedenksteen in de muur is dat nog te lezen:

De gedenksteen in de molen.

De onderkant van de molen is dus een gemetselde muur, met drie fraaie ronde vensters. De romp en de kap van de molen zijn van hout, bedekt met riet. De wieken zijn van staal en hebben een vlucht van 22 meter. Heel belangrijk voor een poldermolen is de houten schroef of vijzel, die onder de molen in de schroefbak ligt. Elke keer als de wieken één keer rond gaan, wordt deze schroef twee keer rondgedraaid en wordt het water uit de polder in de vaart 'geschroefd'.

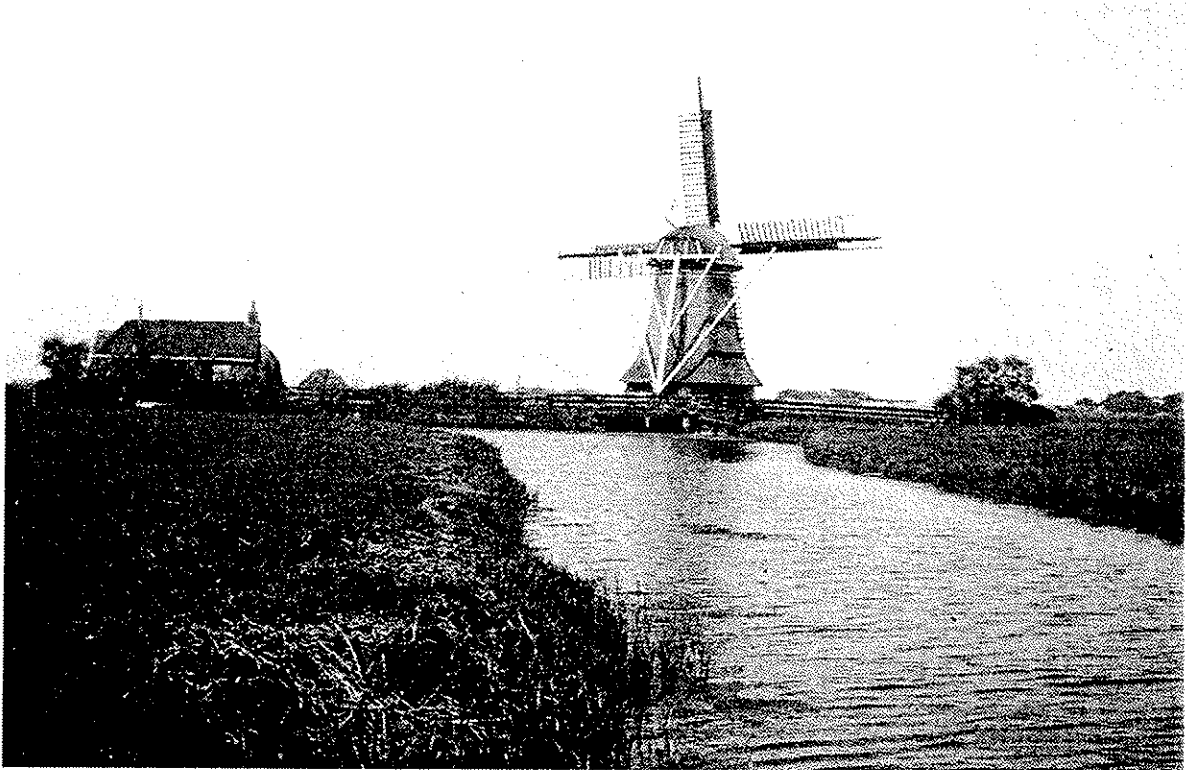
Rond de molen staat een aantal kleine, witte paaltjes in de grond. Dit zijn de kruipalen. Om deze paaltjes kan een ketting worden vastgemaakt, waarmee de molenaar met de krui-lier de kap van de molen op de wind kan draaien.

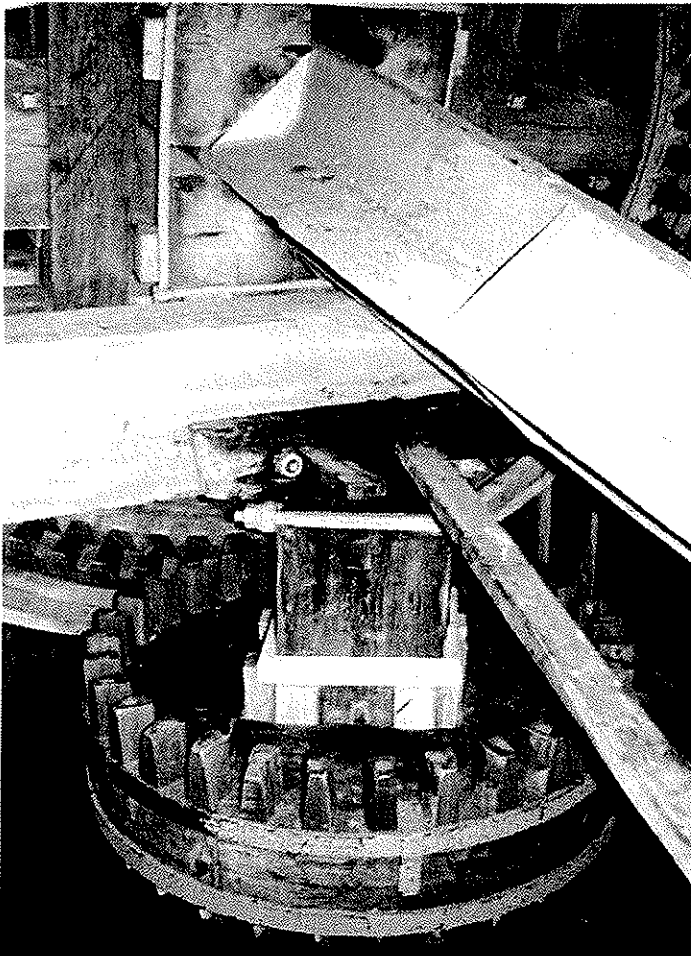
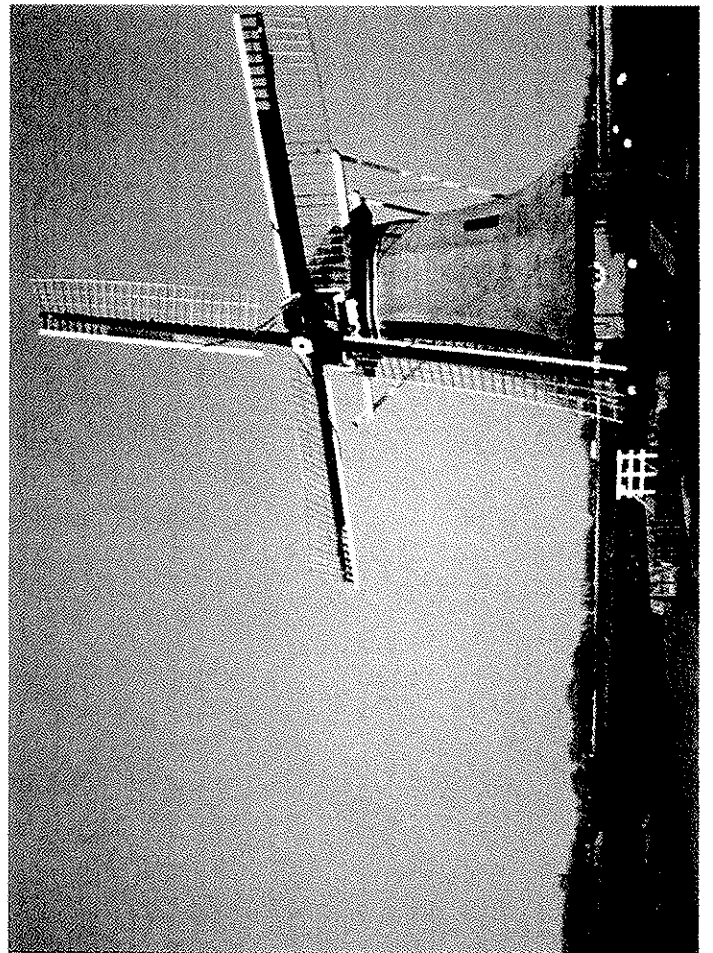
In de polder is meestal genoeg wind en hoeft de molen dus niet op een hoge stelling te staan. We noemen deze kleine molens daarom ook wel grondzeilers. Pas goed op dat je nooit in de buurt van de draaiende wieken komt, want dan krijg je pas echt 'een tik van de molen'!

In 1978 en 1994 werd de Hantumermolen gerestaureerd. Hij is eigendom van de Stichting Monumentenbehoud Dongeradeel en wordt nog regelmatig bemalen door een vrijwillige molenaar.

Misschien kun je eens een bezoekje brengen aan deze mooie poldermolen.

De Hantumermolen in 1936 met het molenaarshuisje van Durk Visser.

Poldermolen De Gans

Je zou poldermolen De Gans bijna niet serieus nemen, zo lief staat hij daar onder de hoge lucht in het wijde landschap onder de oude zeedijk bij Ezumazijl. Hij doet haast denken aan een modelmolentje in een tuin ...

Toch hebben de wieken van deze molen een vlucht van liefst 10,60 meter. Van 1850 tot 1962 bemaalde de molen tot volle tevredenheid de Kleine Ganzenpolder. Vroeger stonden in deze omgeving wel zes van deze kleine poldermolens. Ze zorgden dat het water in de polder niet te hoog kwam.

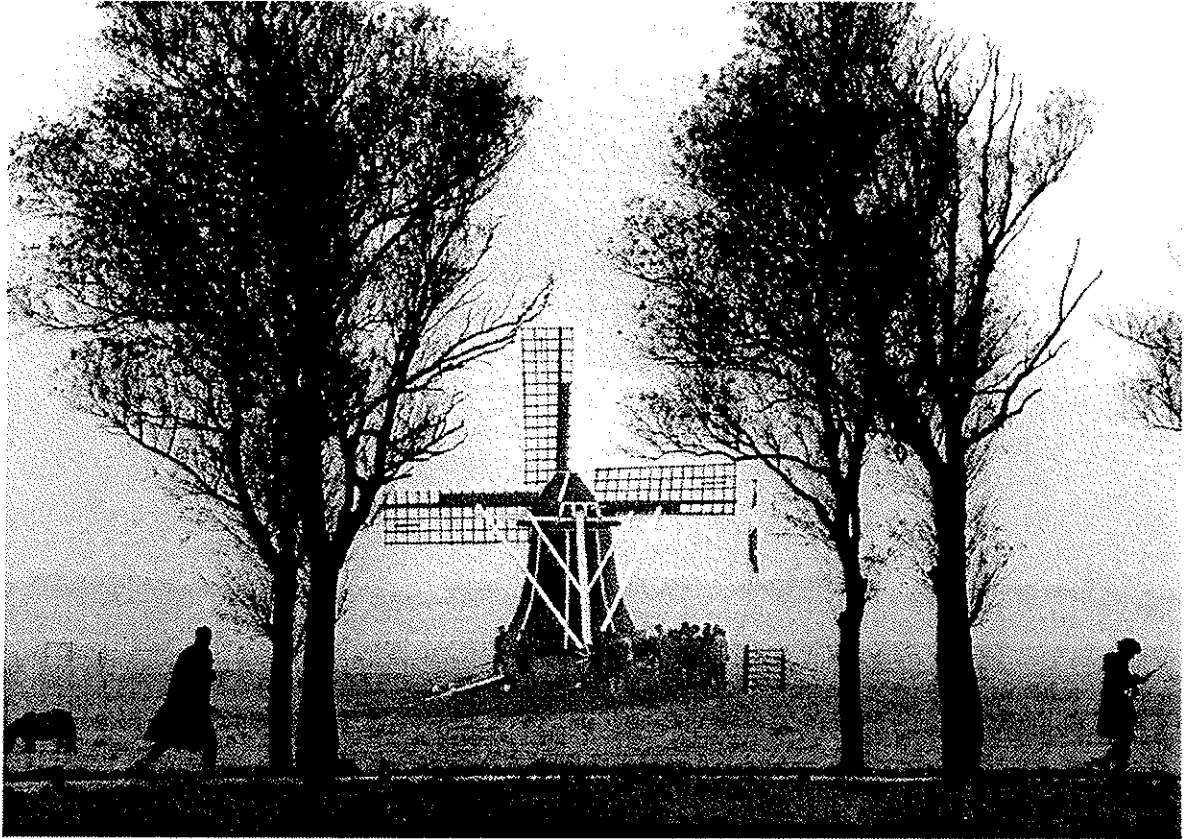
Omstreeks 1850 liet Martinus Aukes Wierda de molen bouwen. Hij was de boer van de 'Guozzepôle', de vlakbij de molen gelegen boerderij. De molen maalde uit op de Zuider Ee.

Na de ruilverkaveling van het Kolkengebied in 1962 had De Gans geen belangrijke betekenis meer. Een elektrisch gemaal nam zijn functie over ...

De kap en romp zijn bedekt met houten planken: we noemen dat gepotdekseld. Verder heeft De Gans nog houten roeden, maar de wieken-as is van ijzer. Heel belangrijk voor een poldermolen is de houten schroef of vijzel, die onder de molen in de schroefbak ligt. Als deze gaat draaien, wordt het water uit de polder in de vaart 'geschroefd'.

De vijzel wordt herplaatst.

Drukte rond de 'De Gans' na de restauratie in 1996.

Rond de molen staat een aantal kleine, witte paaltjes in de grond. Dit zijn de krui-palen. Om deze paaltjes kan een ketting worden vastgemaakt, waarmee de molenaar met de krui-haspel de kap van de molen op de wind kan draaien.

In de polder is meestal genoeg wind en hoeft de molen niet op een hoge stelling te staan. We noemen deze kleine molens daarom ook wel grondzeilers. Pas goed op dat je nooit in de buurt van de draaiende wieken komt, want dan krijg je pas echt 'een tik van de molen'!

In 1970 en 1995 werd De Gans opgeknapt. Hij is eigendom van de Stichting Monumentenbehoud Dongeradeel en wordt nog regelmatig bemalen door een vrijwillige molenaar.

Misschien kun je eens een bezoekje brengen aan deze fraaie poldermolen.